

VIORICA S. CONSTANTINESCU
Universitatea "Al. I. Cuza" Iași

Puterea lui Saul, primul rege al evreilor

Saul este cel mai interesant personaj tragic, deoarece suferința și moartea lui nu-l convertesc în erou așa cum se întâmplă de obicei în tragedia greacă. *Biblia* devine Sfânta Scriptură, un ansamblu de cărți de diverse genuri, incluzând și istoria poporului evreu în perimetrul sacralui; neputând să se mai împace cu Dumnezeu (care nu-l dorise rege), Saul nu este nici erou, nici martir, nici sfânt.

Tragedia fiului lui Chiș, din seminția ultimului fiu al lui Iacob, Veniamin, începe în momentul în care s-ar fi putut crede că tocmai Dumnezeu i-a pus mâna pe cap: el intră fără voia lui în jocul clasei preoților-militari care nu mai făceau față conducerii armatelor israeliților în luptele cu dușmanii de tot felul, dar mai ales cu filistenii. Și poporul începuse să se îndoiască de teocrație și cerea un rege care să întemeieze un stat după modelul organizării politice a vecinilor și dușmanilor. La aceasta se adaugă și faptul că Samuel, preotul militar și prooroc, fiind bătrân, încredințase conducerea neamurilor nevrednicilor săi fii Ioel și Ahia; ba mai mult, Samuel îi ura pe regi pentru că, la vremea aceea (sec. XI î.Ch.), compromisul dintre puterea laică și cea religioasă nu se realizase și regele nu era încă perceput ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ. Dimpotrivă, dușmanii evreilor (cei care slujeau idolilor) erau toți organizați în cetăți-regate. Samuel încheia o epocă de o sută de ani a preoților judecători. Nazireul aronit readusese puterea la Șilo. În vârstă fiind, nu înțelegea însă că vremurile se schimbaseră și semințiile evreiești nu mai puteau fi ținute într-o relativă unitate doar prin forța credinței. Însuși simbolul alianței căzuse, după distrugerea cetății Șilo, în mâinile filistenilor. Evreii, locuitori ai unor cetăți cucerite de filistenii, începuseră să uite una dintre cele mai drastice dintre legile lui Moise: fidelitatea față de Iahve și păstrarea purității etnice. Slăbind entuziasmul religios, mulțimile se revoltă și vor să devină cetățeni ai unui stat puternic. „Pretențiile mulțimii l-au îngrijorat și preocupat atât de mult, încât nu mai știa nici de mâncare, nici de somn, ci rămânea de veghe noaptea întregă, chibzuind în sinea lui la starea lucrurilor”¹.

Nici Dumnezeu (în conversația cu Samuel, cel puțin) nu agreea înlocuirea puterii clericale cu una laică; oricum, avea mai multă încredere în slujitorii Lui decât în poporul care, în vremea lui Moise, dansase în jurul vițelului de aur fără să-și amintească de jurământul față de Iahve. Și, ca să-i pedepsească pe evrei, le-a trimis necazuri peste necazuri, între care și noua formă de guvernare, regalitatea.

Discursul lui Samuel ar fi descurajat pe orice regalist din toate timpurile, numai pe evrei nu, deoarece chiar Dumnezeul lor îi îndemna, ca în tragedia greacă zeii pe muritori, să greșească pentru ca să sufere și astfel să ajungă la cunoaștere: „Iată care va fi dreptul regelui care va domni peste voi. El va lua pe fiii voștri, îi va pune la carele sale și între călăreții lui, ca să alerge înaintea carului lui; îi va pune

¹ Flavius Josephus, *Antichități iudaice. Cărțile I-X de la facerea lumii până la captivitatea babiloniană*, trad. de Ion Acsan, Editura Hasefer, București, 2004, pp. 303-304

căpetenii peste o mie și peste cincizeci de mii și-i va întrebuința la aratul pământurilor lui, la seceratul bucatelor lui, la facerea armelor lui de război și a uneltelor carălor lui. Va lua pe fetele voastre să-i facă mirese, de mâncare și pâine. Va lua cea mai bună parte din câmpiile voastre, din viile voastre și o va da famenilor și slujitorilor lui...”².

Saul avea un singur atribut dintre cele care vor intra în portretul-robot al regelui ideal (mandatar ceresc, înțelept prooroc, poet, conducător militar, mare preot, perfecțiune fizică, virilitate excepțională etc.)³: era „tânăr și frumos, mai frumos decât oricare din copiii lui Israel. Și-i întrecea pe toți în înălțime de la umăr în sus”⁴. Și mai era și un mare conducător militar, ceea ce-i îngrijora pe preoți și pe prooroci.

Plecând în căutarea asinelor care-i dispăruseră de pe islaz și aventurându-se pe pământurile altor seminiți, Saul a ajuns la preotul Samuel (care ar fi trebuit să-i spună pe unde se află asinele rătăcite). Acesta stătea pe acoperișul casei în așteptarea tânărului (căci Dumnezeu deja îl anunțase că va veni); l-a introdus pe păstorul cel frumos în casa unde era mare ospăț și, în ciuda modestiei și a protestelor bietului păstor, după câteva zile, în urma tragerii la sorți, evreii au avut rege.

Tânărul Saul, uluit de ceea ce i se întâmplă, modest și deloc pregătit să-și lase viața tihnită de păstor de asine pentru una de conducător de oști și neamuri, nu-și dorește onoruri, ba chiar se ascunde. Chiar discursul de investitură a lui Samuel nu este unul care sa-l încurajeze pe tânărul rege, amintindu-le alegătorilor că Dumnezeu, simțindu-Se trădat, le dă un rege pentru că așa vor ei, nu pentru că așa ar fi mai bine. Josephus Flavius povestește pe larg momentul. Reținem că Saul a devenit rege prin tragere la sorți a seminiților, familiilor veniaminite; în sfârșit, din familia lui Chiș a ieșit el și de emoție s-a ascuns printre vase.

Tragedia lui Saul este parcă venită să confirme esența tragicului la greci: destinul implacabil, încercarea de a depăși limita și consecințele dezastruoase ale *hybris*-ului. Incapabil să-și gestioneze noua condiție, aceea de conducător al mai multor neamuri, combatant în războaie, Saul, regele fără curte, fără însemne, fără educația constrângerilor și fără sprijinul preoților (ba chiar în continuă luptă cu ei), eșuează: frumosul păstor, timid și echilibrat, devine melancolic, violent, bănuitor, invidios pe preferatul său, David – ginere, prieten, meloterapeut, rafinat în arta ipocriziei, deoarece trăise deja în anturajul puterii; uns în ascuns rege de Samuel, David nu-i spune lui Saul nimic, nici lui Ionatan – în schimb, la moartea celor doi, le compune un bocet care trebuie să-i asigure imaginea succesorului ideal.

Poate că tragedia lui Saul n-ar fi fost una exemplară dacă separarea puterilor în stat, laică și religioasă, n-ar fi marcat întreaga istorie a Europei creștine. Relațiile ambigue între cler și rege, fluctuațiile au fost o sursă continuă de drame regale și nu doar în țările de credință iudeo-creștină. Și Saul, după ce câștigă câteva războaie,

² *I Samuel* 8, 11-18

³ Vezi studiul lui Jean-Paul Roux, *Regele, mituri și simboluri*, București, Ed. Meridiane, 1998.

⁴ *I Samuel* 9, 2.

preia din prerogativele clerului, intră în spațiul sacerdotal, aduce jertfe. Dar, ce este mai grav, se răzună crâncen ucigând o întreagă familie sacerdotală, distrugând cetatea și școlile preoților și proorocilor. Urmașul lui Saul, David, reduce și mai mult puterea clerului, uneori îmbracă veșminte preoțești, dansează ca proorocii în jurul Chivotului Sfânt. Nici preoții nu se lasă mai prejos: fie se distanțează de rege și-l privează de un spațiu de siguranță dată de prestigiul sacerdotal și sapiențial, fie se lansează în războiul intrigilor de familie (mai periculos decât războiul cu dușmanii). Acesta a fost și cazul lui Samuel, care, conștient de slăbiciunea de caracter a regelui, a acționat în așa fel, încât să-l transforme dintr-un erou într-un psihopat.

Saul și Samuel, ca simboluri ale puterilor (laică și clericală) în conflict, au fost personaje preferate în teatrul medieval, renașcentist, baroc, romantic. Voltaire a exprimat în tragedia *Saul* (1763) un punct de vedere tranșant – Saul este victima clericilor avizi de putere. În drama lui Karl Gutzkow *König Saul* (1839), aceeași perspectivă: Saul, un rege drept, omenos, înțelept, viteaz, se confruntă cu un preot avid de putere și crud, care-i ordonă și care ucide tot neamul regelui învins, Agag. Foarte rar amintită, tragedia în 5 acte *Saul* a lui Alexandru Macedonski (piesă la care a colaborat și Cincinat Pavelescu) se axează tocmai pe acest episod (războiul cu amaleciii și refuzul lui Saul de a-l ucide pe regele lor, Agag) pentru a exprima, de fapt, protestul față de amestecul clerului în treburile statului. Saul o iubește pe Asura, are încredere în consilierul său Hiram, vrea să fie omenos față de învinși, dar este trădat de toți cei care sunt în jurul său. Asura îl iubește pe David, Hiram este omul lui Samuel, Ionatan este de partea lui David. Chiar în Actul I, Scena I, Saul spune:

„Pontificele, – dânsul,
al vostru Samuel,
Mi-a dat să port un sceptru ca să mi-l ia tot el,
Iar David de-altă parte – frumos ca-nchipuirea,
Seraf cu părul galben ce-mi tulbură simțirea
De câte ori cu harpa furată de extaz
Se pierde feciorelnic pe-al muziceii talaz,
Chiar David îmi pare perfid.”⁵

Din confruntarea dintre Samuel și Saul (Actul I, Scena III) rezultă adevăratul motiv pentru care Samuel a cedat puterea unui tânăr nepregătit pentru a conduce:

„Erai muiat în sânge de victime-omenești...
Un tigru-ar fi fost poate cuprins de îndurare,
Dar tu la orice lacrimi priveai cu nepăsare...
Putea să moară pruncul în pântec sfâșiat,
Erai și-atunci de piatră, divinule bărbat.
Ostașii erau numai o armă pentru tine
Să semeni țara toată cu jalnice ruine...
...
Atunci văzând că sceptrul îți tremură în mâni,
Că e teocrația o fântasmă bătrână,

⁵ Al. Macedonski, „*Saul*”, în *Opere. Teatru*, vol. II, Fundația pentru literatură și artă Carol II, București, 1939, pp. 197-274

Că nu mai e speranță să poți să te impuni,
 Că nu mai afli credit nici chiar printre nebuni,
 Și-n fundul conștiinței simțindu-te ca iasmă,
 Hidoasă zămislire, sfințită cu aiasmă,
 Deschis că ți-e mormântul, *atunci ai înțeles*
Că trebuie un rege, un scut – și m-ai ales.”

Pictura a fixat în conștiința europeană mai ales conflictul dintre Saul și succesorul său David (rege ereditar provenit din mediul curții, dacă ținem cont că era ginerele lui Saul, având exercițiul puterii și posedând tehnicile manipulării supușilor). Teatrul, mai ales cel din epocile de criză religioasă sau de incertitudine politică, a pus accent pe „arta de a fi rege” în condițiile în care puterea laică se legitimează religios (ca formă de manifestare a paternității divine).

Puterea l-a distrus pe Saul, cel predestinat să devină erou tragic. El nu mai duce război sfânt cu vecinii, ci un război de apărare teritorială. Soarta lui este legată de cea a lui Samuel, așa cum orice inovație este legată de tradiție. Prin încălcarea unei legi a războiului sfânt purtat de predecesorii săi, preoții militari (*heraem*) – să distrugi cetatea și să-i ucizi pe toți locuitorii cetății cucerite – Saul vrea (ca și prin masacrarea preoților lui Nobe) să-și exprime opoziția tranșantă față de trecutul teocratic al evreilor. David și Solomon vor fi mai nuanțați în relația cu preoții și proorocii, deoarece de ambele părți – regalitate și cler – se manifestă dorința de cooperare specifică aristocrației.

Bibliografie

- Flavius Josephus, *Antichități iudaice*, traducere de Ion Acsan, Editura Hasefer, București, 2004
- Jean-Paul Roux, *Regele. Mituri și simboluri*, Editura Meridiane, București, 1998
- Samuel J. Schultz, *Călătorie prin Vechiul Testament*, Editura Cartea creștină, Oradea, 2001
- *** *Die Bibel und ihre Welt. Eine Enzyklopädie zur Heiligen Schrift*, Hrsg. Gaalyahu Cornfeld, Gustav Lübbe Verlag, GmbH 1998

Résumé : Le Roi Saül

Samuel et Saül, personnalités d'exception dont les destins s'entrecroisent à la limite de deux époques importantes de l'histoire juive... Samuel, le représentant de la théocratie, ne comprend pas que, dans le contexte créé par les guerres de conquête, l'unité de foi ne suffit plus pour assurer la liberté des tribus israélites et l'intégrité de leurs territoires. Agé, avide de pouvoir, Samuel est poussé par la foule à élire Saül roi. Le jeune berger n'est pas à la hauteur de sa tâche; il commet de graves erreurs contre la loi des Juifs et contre ses sujets et, finalement, il change le statut de héros pour celui de psychopathe. La tragédie de Saül a constitué l'un des thèmes bibliques les plus intéressants abordés, durant les siècles, par les écrivains, les peintres et les musiciens.